

V. NARODNI PREPOROD U DALMACIJI

Nakon poticaja koji je istraživanju Narodnog preporoda u Dalmaciji dala proslava stogodišnjice njegova početka (1962) interes za obrađivanje tog razdoblja u historiografiji nije jenjao. Problemi preporoda obrađeni su u desetljeću od 1965—75. u nizu zasebnih rasprava, te u djelima koja obuhvaćaju šire razdoblje povijesti Dalmacije ili općenito hrvatske i jugoslavenske povijesti. Preporodu je posvećen i poseban zbornik »Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri«. Poticaj za nastanak tog zbornika — njegovi se prilozi spominju na odgovarajućim mjestima — također je dala spomenuta proslava. Općenito je problemima preporoda posvećen i zbornik »Dalmacija 1870.« koji sadrži radove sa znanstvenog skupa održanog povodom stogodišnjice pobjede Narodne stranke na izborima 1870.¹

Boljem poznavanju gospodarskih i društvenih prilika u Dalmaciji u drugoj polovici 19. st. pridonijeli su podacima bogati prilozi D. Foretića.² Prilozi R. Petrovića i I. Karamana obrađuju pitanja iz socijalne strukture dalmatinskog građanstva. Toj problematici Petrović je posvetio raspravu u kojoj ističe važnost pomorstva, a tim i južnog dijela Dalmacije u gospodarskom životu i uz to preporodu u Dalmaciji,³ a Karaman je obradio srednjodalmatinsko područje kojega je građanstvo više orijentirano prema proizvodnji i trgovini domaćim proizvodima, te igra i posredničku ulogu u razmjeni dobara između dalmatinskog zaleđa i širega jadranskog područja.⁴

O agrarnim odnosima u Dalmaciji i njihovu mjestu u programu Narodne i autonomaške stranke (pri čemu je narodnjačko i autonomaško građanstvo imalo prema problemu kolonata u biti isti stav iako se njime koristilo kao sredstvom međusobne političke borbe) pisali su S. Obad⁵ i T. Macan.⁶

¹ Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri. Zbornik, Zagreb 1969. — Dalmacija 1870, Zadar 1972 (v. ocjenu N. Stančića u HZ XXV—XXVI, 1972—73, 533—545).

² D. Foretić, O ekonomskim prilikama u Dalmaciji u drugoj polovici XIX stoljeća do prvog svjetskog rata, u zborniku: Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, 9—45; isti, Društvene prilike u Dalmaciji od polovice XIX stoljeća do prvog svjetskog rata, na i. mj., 46—76.

³ R. Petrović, Socijalno-ekonomske prilike u Dalmaciji u XIX stoljeću, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine XVI, 1965, 59—90. To je poglavlje »Socijalni preduslovi (Struktura)« iz kasnije objelodanjene knjige istog autora, Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću (Narodna stranka i nacionalno pitanje 1860—1880), Sarajevo 1968, 17—64. Težište priloga je na preporodnom razdoblju.

⁴ I. Karaman, Sastav i društveno-ekonomska djelatnost dalmatinskog građanstva u šezdesetim i sedamdesetim godinama 19. stoljeća, u zborniku: Dalmacija 1870, 11—36. Rasprava je tiskana i u knjizi istog autora, Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću, Zagreb 1972, 115—138. Tu je prenesena i ranije tiskana rasprava »Problemi privrednog razvitka Dalmacije pod austrijskom upravom« (266—289).

⁵ S. Obad, Politika Narodne i autonomaške stranke prema agrarnom pitanju u Dalmaciji (1860—1870), u zborniku: Dalmacija 1870, 55—62.

⁶ T. Macan, Težački odnosi u Neretvi od polovice XIX stoljeća do konačnog dokinuća ovih odnosa 1947, Starine JAZU, Zagreb 1966, 191—203.

Proces povlačenja jedrenjaka u konkurentskoj borbi s parobrodima obrađen je u više priloga. U njima su prikazani proces propadanja jakih centara jedrenjačkog brodarstva u južnoj Dalmaciji, uvjeti za nastanak domaćih parobrodarskih društava i problem pomorstva pokrajine u političkom životu.⁷

B. Zelić-Bučan i D. Foretić iznijeli su gospodarske motive i socijalnu podlogu na kojima su izrasli politička podvojenost dalmatinskog građanstva i politički programi Narodne i autonomaške stranke. Njihove rasprave pokazuju da tek predstoji istraživački rad čiji bi rezultati omogućili da se uspostavi relacija između socijalne strukture i izravnog gospodarskog interesa s jedne i programa sjedinjenja Dalmacije sa sjevernom Hrvatskom, a ideje o autonomiji Dalmacije i formiranja talijanske nacionalne manjine u Dalmaciji s druge strane.⁸

G. Novak je u trećem svesku knjige »Povijest Splita« posvećenom razdoblju od 1797. do 1882. iznio podatke važne za preporod u cjelini.⁹ Niz autora dao je prilog poznavanju pojedinih problema u preporodnom razdoblju.

Godine 1860/61, nakon uvođenja ustavnog života u vezi s otpočetim procesom unutrašnjeg preuređenja Habsburške monarhije, u Dalmaciji je u prvi plan istaknut problem njena sjedinjenja sa sjevernom Hrvatskom, o čemu govore neki autori.¹⁰ Prilog B. Zelić-Bučan pokrenuo je pitanje pod kojom nacionalnom idejom je hrvatsko građanstvo u Dalmaciji ušlo u preporodno razdoblje.¹¹ Jedan prilog govori o pokretanju glasila Narodne stranke »Il Nazionale« (»Narodni list«) 1862.¹² Nastanak i rad Narodnih čitaonica, organizacionih centara Narodne stranke u njejoj borbi za predobivanje gradova, obradio

⁷ M. Foretić, Osvrt na Pelješko pomorsko društvo, Pomorski zbornik IV, 1966, 473—488; J. J. Martinović, Propadanje bokeljskih jedrenjaka duge plovidbe od 1852—1902. godine, Godišnjak Pomorskog muzeja Kotor XIV, 1966, 147—177, i XV, 1967, 125—143; isti, Propadanje bokeljskih jedrenjaka velike i male obalne plovidbe od 1852. do 1902. godine, Godišnjak Pomorskog muzeja Kotor XVI, 1968, 129—155; V. Maštrović, Nastojanja austrijskih vlasti za uvođenje parobrodarstva kod nas od 1817. god., Pomorski zbornik V, 1967, 597—609; S. Peričić, Dalmatinski sabor prema pomorstvu pokrajine (1862—1912), Pomorski zbornik VIII, 1970, 737—755; S. Vekarić, Postanak i razvitak Pelješkog pomorskog društva, Pomorski zbornik IV, 1966, 461—472.

⁸ B. Zelić-Bučan, Ekonomska osnova političkog programa Narodne stranke u Dalmaciji, u zborniku: Dalmacija 1870, 37—54; D. Foretić, O etničkom sastavu stanovništva Dalmacije u XIX st. s posebnim osvrtom na stanovništvo talijanske narodnosti, na i. mj., 63—86.

⁹ G. Novak, Povijest Splita III (Od 1797. god. do 1882. god.), Split 1965.

¹⁰ J. Beroš, Preludij u Dalmaciji 1860—61. sjedinjenju s Hrvatskom i Slavonijom 1870, u zborniku: Dalmacija 1870, 101—124; V. Bogdanov, Dalmatinsko pitanje u politici banske Hrvatske godine 1861, Starine JAZU 55, 1971, 39—99; S. Obad, Narodnoprporodno gibanje u Dubrovniku i Boki Kotorskoj 1860—61. godine, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru X, 1971/72, 153—168; isti, Dalmacija u zahtjevima talijanskih iredentista 1860. god., Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru XXII, 1974, 93—103.

¹¹ B. Zelić-Bučan, Pogledi na nacionalno pitanje u Dalmaciji 1860/61. g., Marulić VI, 1973, 4, 15—25.

¹² J. Beroš, Kako je došlo do osnivanja lista »Il Nazionale«, u zborniku: Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, 267—274.

je J. Grabovac,¹³ a D. Foretić je opisao kako je tekao proces prelaženja općinskih uprava iz autonomaških ruku u ruke narodnjaka.¹⁴

Niz autora je u svojim prilogima osvjetlio proces općenito nazivan »ponarođivanjem« koji se odvijao usporedo s velikim političkim bitkama narodnjaka s autonomašima, pa i u vrijeme nakon što je 1870. Narodna stranka dobila većinu u Dalmatinskom saboru i stupila u suradnju s vladom. O borbi za uvođenje narodnog jezika kao službenog u upravu i sudstvo, te nastavnog u školstvo piše V. Maštrović,¹⁵ o ponarođenju školstva I. Perić u knjizi »Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860—1918«,¹⁶ a o kulturnim prilikama (stanju školstva, književnosti, znanosti i dr.) J. Ravlić.¹⁷ Rasprave Z. Vincea o uže jezičnim i pravopisnim problemima toga razdoblja osvjetljavaju područje na kojem su se manifestirala ne samo filološka shvaćanja već i politička i nacionalna opredjeljenja među Hrvatima i Srbima u Dalmaciji.¹⁸

Nacionalno pitanje od 1860. do 1880, shvaćeno kao proces oblikovanja hrvatske i srpske nacije i kao pitanje odnosa između Hrvata i Srba u Dalmaciji, obradio je R. Petrović u knjizi »Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću«. Autor prati proces konstituiranja hrvatske i srpske nacionalne svijesti i zatim pojavu i jačanje sukoba između Hrvata i Srba unutar Narodne stranke do izdvajanja Srba iz Narodne stranke 1880.¹⁹ K. Milutinović je o razvitku hrvatsko-srpskih odnosa u Dalmaciji, napose u okviru povezivanja dalmatinskih Srba s idejnim središtem srpstva u Vojvodini, pisao u knjizi »Vojvodina i Dalmacija 1760—1914«.²⁰ N. Stančić je u raspravama i nekim diskusionim prilogima drugačije ocijenio tempo konstituiranja hrvatske i srpske nacionalne svijesti unutar dalmatinskog građanstva. Na temelju nove gra-

¹³ J. Grabovac, Narodne čitaonice, u istom zborniku, 191—218.

¹⁴ D. Foretić, Borba za ponarođivanje općina u Dalmaciji (1865—1900), u istom zborniku 77—190.

¹⁵ V. Maštrović, Jezično pitanje u doba Narodnog preporoda u Dalmaciji, u istom zborniku, 219—242; isti, Uvođenje hrvatskog jezika u Dalmatinski sabor, u zborniku: Dalmacija 1870, 159—178; isti, Jezično pitanje u pomorstvu i Narodni preporod u Dalmaciji, Pomorski zbornik IV, 1966, 447—460.

¹⁶ I. Perić, Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860—1918, Zagreb 1974; drugo i treće poglavlje knjige tiskano je u časopisima: isti, Početna dostignuća dalmatinskih narodnjaka u borbi za ponarođivanje školstva, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 6, 1974, 55—85; isti, Preporodni tokovi u dalmatinskom školstvu (Od prvih općinskih izbora 1865. do izvojevanja narodnjačke većine u Dalmatinskom saboru 1870. godine), Radovi Centra JAZU u Zadru XXI, 1974, 91—131. Također: S. Mijušković, Borba za srpski jezik u Kotoru za vrijeme austrijske vladavine, Istorijski zapisi XVIII, 1965, knj. XXII, 1, 5—33.

¹⁷ J. Ravlić, Neke prilike iz kulture za vrijeme Narodnog preporoda, u zborniku: Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, 243—265. Također: Š. Perićić, Društva u Dubrovniku u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća, »Dubrovnik« XI, 1968, 3, 120—127.

¹⁸ Z. Vincea, O nekim jezično-kulturnim problemima u Dalmaciji 70-ih godina XIX stoljeća, HZ XXV—XXVI, 1972—73, 135—161.

¹⁹ Petrović, Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću, n. dj.

²⁰ K. Milutinović, Vojvodina i Dalmacija 1760—1914, Novi Sad 1973.

de dao je i novo tumačenje o razvitku nacionalnih i socijalnih shvaćanja M. Pavlinovića, jednog od vođa preporodnog pokreta.²¹

Istaknute osobe preporoda općenito su privukle pažnju istraživača. Uz već spomenute rasprave o M. Pavlinoviću, N. Stančić je objelodanio Pavlinovićev program »Hrvatska misao« iz 1869. i neka njegova pisma,²² a B. Zelić-Bučan preostalu građu iz njegove ostavštine.²³ Neki od Pavlinovićevih tiskanih članaka i govora ponovo su objelodanjeni u izboru J. Ravlića.²⁴ Svu poznatu korespondenciju M. Klaića publicirao je T. Macan.²⁵ Potonji je na više mjesta tiskao priloge o M. Klaiću,²⁶ a pisao je i o vezama sudionika Preporoda sa sjevernom Hrvatskom posredstvom I. Kukuljevića.²⁷ P. Korunić je pisao o ulozi N. Nodila u preporodnom pokretu.²⁸ Objelodanjena su i pisma K. Vojnovića uredniku »Narodnog lista« J. Biankiniju,²⁹ a pojavili su se i drugi prilozi o pojedinim istaknutim narodnjacima.³⁰

²¹ N. Stančić, Program Mihovila Pavlinovića iz godine 1869, HZ XXIII—XXIV, 1970—71, 117—145; isti, Odnos nacionalno-političkih shvaćanja Eugena Kvaternika i Mihovila Pavlinovića, HZ XXV—XXVI, 1972—73, 163—187; isti, Mišioni razvoj Mihovila Pavlinovića u šezdesetim godinama XIX st., u zborniku: Dalmacija 1870, 243—259 (isto u: Zadarska revija X, 1971, 3, 183—192). Usp. diskusione priloge: N. Stančić, Hrvatsvo, srpstvo i jugoslavenstvo u vrijeme Narodnog preporoda u Dalmaciji. U povodu knjige R. Petrovića: Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću, Sarajevo 1968, Časopis za suvremenu povijest II, 1970, 2, 229—238; isti, O knjizi Koste Milutinovića: Vojvodina i Dalmacija 1760—1914, na i. mj. VI, 1974, 1, 107—126; isti, O nekim problemima iz povijesti Hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji i srpsko-hrvatskih odnosa, napose o Mihovilu Pavlinoviću i Sve-tozaru Miletiću. Odgovor N. Gaćeši na njegovu ocjenu jednog mog priloga o M. Pavlinoviću, na i. mj. VIII, 1975, 2, 171—188. (Potonji prilog nastao je u vezi s ocjenom N. Gaćeše spomenutog priloga u zborniku »Dalmacija 1870«.)

²² N. Stančić, Iz rukopisne ostavštine Mihovila Pavlinovića, HZ XXV—XXVI, 1972—73, 163—187.

²³ B. Zelić-Bučan, Još iz ostavštine Mihovila Pavlinovića, Radovi Centra JAZU u Zadru XXI, 1974, 157—196.

²⁴ F. Rački, M. Pavlinović, N. Nodilo, B. Lorković, Izbori iz djela (prir. J. Ravlić), u kolu: Pet stoljeća hrvatske književnosti 33, Zagreb 1969, 131—206.

²⁵ T. Macan, Iz korespondencije Miha Klaića, HZ XXI—XXII, 1968—69, 455—500; isti, Talijanska pisma Miha Klaića, Arhivski vjesnik XIII, 1970, 189—207.

²⁶ T. Macan, Miho Klaić (1829—1886), istaknuta osoba hrvatske politike 19. stoljeća, »Dubrovnik« XII, 1969, 4, 108—120; isti, Miho Klaić i razvitak Narodne stranke, u zborniku: Dalmacija 1870, 231—241.

²⁷ T. Macan, Ivan Kukuljević i narodno-politički razvitak Dalmacije, HZ XXVII—XXVIII, 1974—75, 73—94.

²⁸ P. Korunić, Natko Nodilo i Narodni preporod u Dalmaciji do 1867, HZ XXVII—XXVIII, 1973—74, 95—138.

²⁹ H. Morović, Pisma Koste Vojnovića Jurju Biankiniju, uredniku Narodnog lista, Izdanje Historijskog arhiva Split VI, 1967, 231—256.

³⁰ K. Milutinović, Strossmayer i Niko Veliki Pucić, »Dubrovnik« VIII, 1965, 1, 38—55; isti, Lovro Monti i Narodni preporod u Dalmaciji, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru IV, 1962/63, 1966, 146—170; isti, Politički lik Stefana Mitrova Ljubiše, Boka VI—VII, 1975, 7—75; B. Zelić-Bučan, Gajo Bulat i Mihovil Pavlinović, Kačić V, 1973, 93—120.

Obradena je i uloga franjevacu u političkim borbama i procesu ponarođivanja, napose na području Dalmatinske zagore.³¹

Dalji prilozi odnose se na pojedine važnije događaje iz preporodnog razdoblja i njihov utjecaj na politički i nacionalni razvitak Dalmacije. Njihov nastanak velikim je dijelom vezan uz proslave jubilarnih godišnjica tih događaja. U povodu stogodišnjice bitke pod Visom 1866. nastao je prilog Š. Peričića o talijanskim pretenzijama prema Dalmaciji u toku rata s Austrijom, O. Fija o odjeku bitke pod Visom u tadašnjem novinstvu, te J. Ravlića o motivu više bitke u hrvatskoj književnosti.³²

Ustanku u Boki Kotorskoj (u literaturi poznatom i pod imenom Krivošij-skog ustanka), koji je svojim posljedicama utjecao na politički položaj čitave pokrajine, posvećen je zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu njegove stogodišnjice (»Ustanak u Boki Kotorskoj 1869«). U njemu je Lj. Doklestić dao pregled dosadašnje historiografije o ustanku.³³ Problemu ustanka u Boki Kotorskoj posvećeno je više priloga izvan zbornika.³⁴

Pobjedi Narodne stranke na izborima za Dalmatinski sabor 1870. posvećen je već spomenuti zbornik »Dalmacija 1870«, ali radovi koji su u njemu objelodanjeni obuhvaćaju širu problematiku preporodnog razdoblja te su navedeni na odgovarajućim mjestima. Tom događaju posvećene su dvije rasprave.³⁵

S. O b a d je obradio početke radničkog pokreta u Dubrovniku u toku druge polovice 19. st.³⁶ i prikazao kako je Pariška komuna 1871. (s obzirom na

³¹ K. K o s o r, Putne uspomene fra Petra Krstitelja Bačića, Kačić III, 1970, 147—160; A. J. S o l d o, Učešće Vladislava Radnića u Narodnom preporodu, Zadarska revija XV, 1966, 4, 303—311; isti, Uloga franjevacu Provincije presvetog Otкупitelja u borbama za ponarođivanje općina u Dalmaciji, u zborniku: Dalmacija 1870, 273—287.

³² Š. P e r i č i ć, Namjere Talijana glede Dalmacije i austrijske protumjere 1866. godine, Pomorski zbornik IV, 1966, 501—514; O. F i j o, Odjek pomorske bitke kod Visa iz 1866. godine u tadašnjim novinama, na i. mj., 511—563; J. R a v l i ć, Viška bitka u hrvatskoj književnosti, na i. mj., 709—834. Ti (i još neki) radovi iz istog sve-ska Pomorskog zbornika pretiskani su u zbornik: Viška bitka, povodom 100-godišnjice 1866—1966, Zadar 1967, 7—20, 57—69, 77—102.

³³ Ustanak u Boki Kotorskoj 1869, Kotor-Budva 1970. Od priloga u tom zborniku spominjem historiografski rad Lj. D o k l e s t i ć a, Dosadašnji pristup bokeljskim ustancima iz 1869. i 1882. godine u istorijskoj nauci (21—39), i S. O b a d a, Odjek Bokeljskog ustanka u dubrovačkom kraju (171—178).

³⁴ J. B e r o š, Vagnerova administracija i Krivošijski ustanak 1869. godine, Istorijski zapisi XXII, 1969, knj. XXVI, 617—649; J. K u p e k, Krivošijski ustanak 1869, Zadarska revija XIX, 1970, 1—2, 157—175; K. M i l u t i n o v i ć, Krivošijski ustanak pred parlamentima Beča i Pešte, u zborniku: Vjetrom vijani, spomenica Srpskog kulturnog društva »Prosvjeta«, Zagreb 1971, 247—258; V. V o j v o d i ć, Ustanak u Boki Kotorskoj 1869. godine (povodom stogodišnjice), Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XIII, 1970, 1, 165—201; I. Z l o k o v i ć, Prilozi za istoriju ustanka u Boki Kotorskoj 1869. godine, Godišnjak Pomorskog muzeja Kotor XVII, 1969, 101—122.

³⁵ J. B e r o š, Narodna pobjeda na saborskim izborima 1870. — prekretnica u životu Dalmacije, Zadarska revija XIX, 1970, 5, 455—471; D. F o r e t i ć, Izbori za sabor Dalmacije 1870, u zborniku: Dalmacija 1870, 125—146.

³⁶ S. O b a d, Počeci radničkog pokreta u Dubrovniku, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru IV, 1962/63, 1966, 200—223.

to da u Dalmaciji nije postojao moderni proletarijat) odjeknula u građanskim krugovima.³⁷

Poznavanje veza Dalmacije s ustankom u Bosni i Hercegovini 1875—78. obogaćeno je raspravama J. Grabovca³⁸ i Š. Peričića,³⁹ te ediranjem nove građe. Tako je R. Petrović objelodanio sjećanja P. Čingrije (doduše iz kasnijeg vremena, ali rađena na temelju dokumenata),⁴⁰ a važnu zbirku građe obrovačkog odbora za pomoć ustanicima (premda samo u izvodima i sažecima) objelodanio je H. Čurić.⁴¹

Nikša Stančić

VI. RAZDOBLJE OD 1883. DO 1918.

Kada je riječ o hrvatskoj povijesti potkraj XIX i na početku XX stoljeća, do 1914, valja ponajprije upozoriti na prvi cjeloviti pregled političkog i ekonomskog razvoja u hrvatskim zemljama, tj. na već spomenutu knjigu: Šidak-Gross-Karaman-Šepić, *Povijest hrvatskog naroda 1860—1914*. H. Sirotković dao je prilog državnopravnom položaju Hrvatskog sabora u nagodbenom razdoblju.¹

Bitnu pojavu hrvatske povijesti u tom razdoblju temeljito je istražio R. Lovrenčić u svojoj knjizi o genezi politike »novoga kursa«. Istražujući nastanak kvalitativno nove političke struje koja je nastajala objediniti hrvatsku politiku u banskoj Hrvatskoj i u Dalmaciji, te hrvatsku i srpsku politiku uopće, autor je uspio objasniti različite korijene »novog kursa«, ulazeći pri tom u osnovne probleme društvenih struktura.² Dragocjen uvid u problematiku »novoga kursa« daju objavljena pisma Pere Čingrije Anti Trumbiću.³

³⁷ S. Obad, Odjek Pariske komune u stranačkom životu Dalmacije, u zborniku: *Pariska komuna II*, Beograd 1971, 984—988.

³⁸ J. Grabovac, Dalmacija prema ustanku hercegovačko-bosanske raje, *Zadarska revija XXIV*, 1975, 5—6, 371—390.

³⁹ Š. Peričić, *Narodni list o hercegovačko-bosanskom ustanku*, na i. mj., 391—399.

⁴⁰ R. Petrović, Zabilješke dr. Pera Čingrije o hercegovačkom ustanku (1875—1878), *Glasnik arhivâ i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine IV—V*, 1964—65, 357—367.

⁴¹ H. Čurić, *Arhivska zbirka Vladimira Desnice. Prilozi radu obrovačkog odbora i ustanku u Bosni 1875—1878*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Građa knj. 17, Sarajevo 1971 (v. ocjenu N. Stančića).

¹ H. Sirotković, *Državnopravni položaj Hrvatskog sabora u razdoblju hrvatsko-ugarske nagodbe (1868—1918)*, Zbornik radova iz pravne istorije posvećen Albertu Vajsu, Beograd 1966, 205—217.

² R. Lovrenčić, *Geneza politike »novoga kursa«*, Institut za hrvatsku povijest, Monografije 2, Zagreb 1972, 324. O pojedinim pitanjima u vezi s »novim kursom«, uključujući i *Narodni pokret 1903*, usp: T. Ganza-Aras, *Pojava politike »novog kursa« u Dalmaciji g. 1903*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru IV, 1966, 224—257; I. Perić, *Slom namjесnika Handela u svjetlu politike novoga kursa u Dalmaciji*, *Godišnjak BiH XVIII*, 1966—67, 367—395; K. Milutinović, *Josip Smodlaka i jugoslovensko pitanje u Habsburškoj monarhiji*, *Rad JAZU*, 359, 1971, 163—287; isti, *Kontroverze o genezi i protagonistima »novoga kursa« u Hrvatskoj i Dalmaciji*, *ZR*, 1974, 306—322; M. Patković, *Skupštinski pokret 1903. godine u Slavoniji*, *Osječki zbornik XI*, 1967, 185—216, *Izbori za Hrvatski sabor 1906. godine u Osijeku i pobjeda politike novog kursa*, *Osječki zbornik XIII*, 1971, 169—188.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB